

21 YY. SAVAŞLARI VE HABER (Bölüm II)

Ayşe CENGİZ*
Şebnem ÇAĞLAR**

21st Century's Wars and News

Ever increasing technological means and capabilities have contributed many fresh concepts to the new notion of "war," such as the war of live coverage; embedded journalism, non-war war, and hyperrealism. Particularly, some thinkers who claimed, "the gulf war could not actualize" before the Gulf War, have stated after the Gulf War that "the Gulf War did not actualize," and they were right. What was seen on the TV was not the war itself, but it was merely the vision of war.

Key Words: War journalim, embedded journalism, hyperrealism.

.....

Bernard Shaw'ın 1. Körfez Savaşı sırasında savaşın 'naklen' izlendiği televizyon kanalı CNN'de, Irak'ın bombalanmasını 'havai fişek gösterileri ve 4 Temmuz kutlamalarındaki gibi ıslık ıslık gökyüzü" benzetmeleri ile tarif ettiği andan itibaren habercilik özellikle de 'savaş haberciliği' konusunda önemli tartışmalar başlamıştır. Aydoğan Özkan bu konuda şunları söylüyor " O gece Bağdat'da yaşanan bu travmatik deneyimin tanıkları, oldukça heyecanlı bir tonla, adete bir film sahnesini andırır gibi tasvir ettikleri olaylarla on milyonlarca insanda dehşetli heyecan verici, ama zamanla yerini mitoslara da devreden bazı izler bıraktılar. Bütün bu olup bitenlerin ne "anlam"a geldiği, semiyolojinin yerini ideolojiye bıraktığı an, yani mitos'un

yapısının genel bir tarihe bağlantısı ve bir devletin çıkarlarına nasıl hizmet ettiğinin açıklandığı resmi bir hüviyet de kazandı: "Kuveyt'in kurtuluşu başladı" (Özkan; 1991:30) Körfez Savaşı'nın arifesinden, televizyon izleyicilerinin çoğu, TV istasyonlarının, Pekin'deki Berlin'deki ve Romanya'daki başarılarını -daha kusursuzca- sürdüreceklerini, savaşın neden olduğu dramı, şiddeti ve acıları göstereceklerini düşünüyorlardı. Üstelik, TV istasyonlarına ait ekiplerin, seyircilerin, önceden açıklanan tarihte, savaşın naklen izlemeleri için, hazırlıklarını tamamlayacak bütün teknik düzenlemeleri yapacak zamanları olmuştu. Ortada televizyonun nekrofilisinden (ölü seviciliğinden) halkın röntgenciliğine kadar, herkesi tatmin edecek

* Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

** Araş. Gör., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

“güçlü görüntüler” sunulacağına dair bir söz verilmiş havası vardı. Gazeteciler ve televizyon izleyicileri, sadece, küçük bir ayrıntıyı unutmışlardı. ‘80’li yılların başından bu yana savaş halinde olan hiçbir Batılı güç, ne basına ne de özellikle televizyona, savaşı yakından görme izni vermiştir. (Ramonet; 1991:36)

Bu savaşla birlikte medyanın “kaliteli ve iyi habercilik” tanımını artık haber içeriğinin niteliği değil, haberin sunumu sırasında kullanılan teknolojinin ne kadar yeni olduğu belirlemeye başlamıştır. Önemli olan haber metni değil, haberin hangi koşullarla ve ne kadar teknoloji kullanılarak verilmesi olmuştur.

1991 Körfez Savaşı sırasında, izlenme oranları artmasına rağmen, reklamlarda önemli bir düşüş gözlenmektedir. EPD’nin 23 Ocak 1991’de verdiği bilgilere göre Amerika’daki özel televizyonlarda daha çok savaş gazeteciliği yapıldığı dönemlerde, ekonomik olarak izlenme oranları %79’a çıkmış, ancak ABC, CBC ve NBC’de reklam yayınları 15-20 milyon mark arasında azalmıştır. (Yoloğlu: 2003;109) Çünkü birçok küresel marka savaş haberleri yanında kendi reklam spotlarının yayınlanmasını istememişlerdir.

4. 11 Eylül Saldırıları ve Afganistan Savaşı

11 Eylül saldırıları içerisinde en akıllarda kalan ikiz kulelerin uçak saldırıları sonucunda yıkılması olmuştur. Bu akılda kalıcılığı sağlayan çok sayıda can kaybının olmasının yanısıra, -teröristlerin önceden ayarladıkları gibi- birinci uçağın verdiği hasar çekilirken, ikinci uçağın saldırısının canlı olarak ekranlardan verilmesi olmuştur. Saldırı naklen yayınlanmıştır. Ayrıca özellikle Fox TV bu görüntüleri müzik eşliğinde vererek, haberin duygusal etkisini arttırarak, bir ‘drama’ özelliği vermiştir.

11 Eylül olaylarının ardından yine televizyon kuruluşları bir yandan gelir kaybederken, diğer yandan izleyici sayısını arttırmışlardır. 11 Eylül günü izlenme oranları, bir hafta öncesine göre %75 artmıştır. Yine CNN 7.7 milyon izleyici ile en fazla rating alan kanal olmuştur Ancak 11 Eylül olaylarının bir diğer önemi, internet haberciliği açısından önemli bir atak gerçekleşmiş olmasıdır. CNN.com sayfası bir saat içinde 9 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir.(Yoloğlu: 2003: 119) Ayrıca 11 Eylül olaylarının habercilik açısından bir diğer gelişmesi de, CNN, NBC ve Fox televizyon kanalları elde ettikleri görüntüleri bir havuzda toplayarak ortak kullanma kararı almışlar ve diğer yayın kuruluşları da yazısız olarak bu anlaşmaya uygun davranmışlardır.(Yoloğlu: 2003:126)

Saldırıların ardından Katar merkezli El Cezire televizyonu, El Kaide örgütünün lideri Usame bin Ladin’e ait kasetleri yayınlamak ve ardından Afganistan Savaşı’nda kimsenin giremediği Kabil’den yaptığı canlı yayınlarla bütün dünya medyası içerisinde kendisine önemli bir yer bulmuştur. Öyle ki bu sefer Afganistan Savaşı sırasında bu sefer CNN gibi televizyonlar El Cezire’den yararlanmıştır. Ayrıca bu televizyon 17 Şubat 2001’de Irak’a düzenlenen hava operasyonunu CNN’den 15 dakika önce yayınlamak bir ilke imza atmıştır. (Kaplan:

<http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=1341>)

El-Cezire'nin Yöneticisi Yosri Fouda, “Biz bir televizyon kanalıyız, peygamber değil. Elimizden geldiğince en iyi haberciliği ve programları yapmaya çalışıyoruz.. Ladin kasetleri sadece bizim değil, o gün dünyadaki hangi kanalın eline geçse yayınlaması gerekirdi. Oysa biz yayınladık diye teröristlerin propaganda aleti dediler bize. Aynı dönemde CNN’in ekranında ABD bayrağı dalgalanırken, biz sadece habercilik yapmaya çalışıyorduk. İşin daha komik yanı, bir başka

Bin Ladin kasetini 'haber değeri taşıyor' gerekçesiyle yayınlamadığımızda, bu sefer de 'neden yayınlamıyorsunuz?' diye suçlandık." diyor. (Arsan, 2002:-)

5. II. Körfez Savaşı (Ya da Irak'ın İşgali), "İliştirilmiş Gazeteciler"

Amerika Birleşik Devletlerinin Irak'a girmesiyle başlayan savaş gazetecilik açısından önemli bir kavramı gündeme getirmiştir: İliştirilmiş gazetecilik (Embedded News)... "İliştirilmiş gazeteci" formülü, ABD'nin savaşı, tıpkı bir ürün gibi ambalajlayıp pazarlama ihtiyacından doğmuştur. "Embedded" formülü Pentagon Sözcüsü Victoria Clarke ve danışmanları tarafından geliştirildi. Onay veren ise ABD Yönetimi'nin şahinlerinden Savunma Bakanı Donald Rumsfeld. Kurallar ise Pentagon ile basın temsilcileri arasındaki pazarlıklar sonucunda belirlenmiştir. Sadece Fox, CNN, NBC, CBS gibi büyük TV kanalları ve New York Times, Washington Post, Washington Times, Los Angeles Times gibi etkin gazeteler değil, aynı zamanda MTV, Rolling Stones, People, Men's Health gibi esas ilgi alanı savaş olmayan basın kuruluşlarının muhabirleri de bu programa dahil olmuştur. El Cezire, Itar-Tass gibi yabancı gazeteciler de, Körfez'deki tank, zırhlı araç ya da savaş gemisinden haber vermektedir. ABD'nin Irak savaşında uygulamaya çalıştığı stratejisinin fikir babası olan M.Ö. 5'inci yüzyılda yaşamış Çinli stratejist Sun Tzu, savaşta planların, askeri gücün büyüklüğü, konumu konusundaki birliğin düşmandan sıkı sıkı saklanması gerektiğini vurgular. İşte habercilerden de savaşta bu stratejiye sadık kalmaları isteniyor. Haberciler en gizli brifinglere katılıp, üst düzey komutanlardan bilgi alıyor, uydu resimlerinden savaş alanındaki son gelişmelerden haberdar oluyor, ancak komutanların izni olmadan ne bilgi, ne de görüntü geçebiliyorlar. Cepheden canlı yayının amacı

kamuoyu desteğini artırmak. Nitekim, savaş görüntülerinin gelmesiyle geçen hafta % 58 olan savaşa destek % 79'a çıktı. (Tekfidan, <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~356@tarih~2003-03-28m@nvid~248364,00.asp>)

Ragıp Duran İngilizce 'embedded' sözcüğünün anlamı üzerinde durmaktadır. Oxford sözlüğü, bu sözcüğün karşılığını anlatırken, 'fix firmly in surrounding mass' (Çevredeki kütleye sağlam bir şekilde sabit edilmiş) diye tanımlanmıştır. Etimolojik olarak 'bed' (yatak) sözcüğünden türetildiği için 'embedded', yatırılmış, yatağın içine gömülmüş anlamlarına da gelmektedir. Aynı şekilde, muhlanmış, çakılmış anlamı da bulunmaktadır. Sözcüğün etimolojik anlamının yanı sıra ne zaman, nasıl ve hangi bağlamda kullanıldığını da incelemek gerekmektedir. Çünkü Türk ana akım medyası, bu karşılıklar yerine, çok daha masum ama aslında tahrifatlı bir tercüme kullanıyor ve 'iliştirilmiş' sözcüğünü tercih etmektedir. Ragıp Duran bütün bunlar göz önüne alındığında "iliştirilmiş gazetecilik" teriminin kullanımının yanlış olduğunu ve bu tanımın yapılan işi olumladığını belirtmektedir. Embedded'in karşılığı olarak da "askeri yatılı" terimini kullanmaktadır. (Duran, <http://www.kozmopolit.com/nisan03/Dosya/rduran.html>)

Geri hizmette görevli er Jessica Lynch, savaşın henüz dördüncü gününde, 23 Mart'ta Nasıriye yakınlarında esir düşmüştü. Yaralı Lynch hastaneye kaldırılmış ve sekiz gün sonra medyatik bir operasyonla Iraklıların elinden kurtarılmıştı. ABD Genelkurmayı, Lynch'in özel güçlerce düzenlenen müthiş bir operasyonla kurtarıldığını açıklamış ve operasyon görüntülerini basına dağıtmıştı. Oysa BBC ve Amerikan basını, Lynch'in Iraklılar tarafından ABD'lilere teslim edildiğini ve video görüntülerinin sahte olduğunu

tanık ifadeleriyle dünyaya duyurmuştu. http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/09/04/haber_87503.php

Haluk Şahin, ikinci Irak Savaşı'nın medyadaki galibinin Amerikan Fox Televizyonu olduğunu söyledi. Şahin, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin "3. İletişim Haftası Etkinlikleri" kapsamında düzenlenen "Medya, savaş ve siyaset" konulu panelde yaptığı konuşmada, 1991 yılındaki Körfez Savaşı'nda CNN International'ın etkin olduğunu hatırlatarak, "İkinci Irak Savaşı'nın medyadaki galibi, Amerikan Fox Televizyonu olmuştur." demiştir. Bu kez bilgisayar oyunu gibi bir savaş izlenmediğini ve insanların karada gerçekleşen olayları görme fırsatı yakaladığını ifade eden Şahin, şunları söyledi: "Amerikan Fox Televizyonu, 11 Eylül saldırıları sonrasında aşırı milliyetçi yayın yaparak, Amerikan halkı arasında saygınlığını arttırmıştır.

Bu durum insanlığın geleceği açısından kaygı verici. Basın ilkelerini bilinçli olarak çiğneyen kurumun popülerliğinin artması çok vahim. Bütün bunlara rağmen, El Cezire ve Abu Dabi televizyonları karadaki gerçekleri görme açısından çok faydalı olmuştur." Haluk Şahin, Amerikan ve İngiliz istihbarat teşkilatı üyelerinden bazılarının, savaş sonrası siyasilere karşı çıktığını, bunu yaparken de "ABD ve İngiliz halklarının aldatılması için bizi kullandınız." diye şikayette bulduklarını öne sürdü. Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Ragıp Duran ise Irak Savaşı'nda ortaya çıkan "iliştirilmiş gazetecilik" olayına değindi. Bu durumdaki gazetecilerin, Amerika'da 3 ay boyunca askerlerle birlikte eğitim gördüğünü belirten Duran, şöyle konuştu: "Bir gazetecinin askerlerle birlikte eğitim görüp

daha sonra savaş bölgesine gönderilmesi çok sakıncalı bir durum. Gazeteci haber kaynağı ile mesafeli olmalı. Aksi halde, sağlıklı bilgi akışı sağlaması mümkün olmaz. Amerikan ordusuyla birlikte hareket eden muhabirin tarafsız yayın yapması mümkün değildir. Bu yüzden, iliştirilmiş gazetecilik, gazeteciliğin ölümü demektir." Ragıp Duran, bazı gazetecilerin, gördüklerini internet sitelerinde tarafsız bir anlatımla yazdığını ve bu durumun ABD'yi zor duruma soktuğunu da sözlerine eklemiştir.

<http://www.zaman.com.tr/2003/06/05/televizyon/h1.htm>

Sonuç:

Güç-iktidar çekişmelerinin en yoğun yaşandığı alanlar savaş meydanlarıdır. Birinci Dünya Savaşı ile anlaşılmaya artmaya başlayan, savaşta propagandanın önemi, medyanın ve dolayısıyla savaş haberlerinin de önemini arttırmıştır. Küresel medya gücü elinde bulunduran Amerika Birleşik Devletleri de savaş haberciliğini ve propagandayı en etkili kullanan ülke olarak öne çıkmaktadır. Körfez Savaşı ile birlikte, savaşa taraf olan Amerika Birleşik Devletlerinin, küresel medya hakimiyeti haberlerin yönlendirilmesinde de önemli bir etken olmuştur. Savaşın yıkıcı bombardımanını görsel şölen gibi sunan, ama aslında orada olup bitenleri anlatmayan savaş haberciliği kavramı da bu zamanda ortaya çıkmıştır. Irak Savaşı sırasında habercilik alanında ortaya çıkan kavramların kökeni de her zaman küresel politikaların bir sonucu olmuştur. Embedded (iliştirilmiş) gazetecilik de bu kavramlardan bir tanesidir. Bu makalemizde 20. yy. savaşlarının 'haber' kavramına getirdiği yeni kavramlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kaynakça:

- AKDOĞAN Özkan, Savaş ve Medyanın Gör Dediği, Birikim Dergisi, Sayı: 23, 1991, İstanbul
- ARSAN, Esra D., Yosri Fouda: "Peygamber değil, TV Kanalıyız", Cumhuriyet Dergi, 21.07.2002
- DURAN Ragıp, <http://www.kozmopolit.com/nisan03/Dosya/rduran.html>
- KAPLAN Gülcan, "El Cezire Televizyonu... Bağımsız Yayıncılık Deneyimi", <http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=1341>
- RAMONET Ignacio, "Cepheden Uzak Bir Televizyon", Çev: Aydın Demirer, Birikim Dergisi, Sayı:23, Mart 1991, sy.36.
- ŞAHİN Haluk, <http://www.zaman.com.tr/2003/06/05/televizyon/h1.htm>
- TEKFİDAN Nilgün, "İlişikteki Gazeteciler", <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~356@tarih~2003-03-28m@nvid~248364,00.asp>
- YOLOĞLU Nurhayat, Küreselleşen Medya Anlayışında, Aktüel İnfomasyondan Desinformasyona Yöneliş Sorunu (Savaş ve Kriz Dönemlerinde), Yayımlanmamış doktora tezi, 2003, İstanbul
- http://www.radikal.com.tr/veriler/2003/09/04/haber_87503.php

